

MERCI! ARCHEOLOGIE NOTA

SINT-NIKLAAS – STADHUIS 2017

BUREAU ONDERZOEK

ERFPUNT – CEL ONDERZOEK

OPDRACHTGEVER

Stad Sint-Niklaas, Grote Markt 1, 9100 Sint-Niklaas

PROJECT

Sint-Niklaas – Stadhuis 2017

PROJECTCODE AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED
2017G247

UITVOERDER PROJECT

Erfpunt – cel Onderzoek
OE/ERK/Archeoloog/2016/00101
Regentiestraat 63
9100 Sint-Niklaas

AUTEURS

Thierry Van Neste, Marjolijn De Puydt

WETENSCHAPPELIJKE BEGELEIDING

Erfpunt - cel Beheer

© Erfpunt – cel Onderzoek, 2017

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van Erfpunt.

Erfpunt aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 0778-3841

Erfpunt - cel Onderzoek

Regentiestraat 63

9100 Sint-Niklaas

Tel +32 (0)3 778 87 59

onderzoek@erfpunt.be

www.erfpunt.be

www.facebook.com/Erfpunt

<https://sketchfab.com/archeologischdienstwaasland>

1. BESCHRIJVING VAN DE UITGEVOERDE WERKEN

1.1. VERANTWOORDING

Aan de oostzijde van het stadhuis van Sint-Niklaas zal het stadsbestuur een nieuwe vleugel inrichting. In het kader van de geplande werkzaamheden is een archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem (bureauonderzoek) verplicht.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door de cel Onderzoek van Erfpunt. Het verslag van resultaten werd opgesteld door Thierry Van Neste en Marjolijn De Puydt.

1.2. ADMINISTRATIEVE GEGEVENS

PROJECTCODE
2017G247

WETTELIJK DEPOT
ISSN 0778-3841

BETROKKEN ACTOREN
Erkende archeoloog: Erfpunt (OE/ERK/Archeoloog/2016/00101)
Veldwerkleider: Thierry Van Neste
Assistent-archeoloog: Marjolijn De Puydt
Wetenschappelijke advisering: Erfpunt - cel Beheer

NAAM OPDRACHTGEVER:
Stad Sint-Niklaas, Grote Markt 1, 9100 Sint-Niklaas

VINDPLAATSNAAM:
Sint-Niklaas – Stadhuis 2017 (SN SH 17)

PROVINCIE:
Oost-Vlaanderen

GEMEENTE:
Sint-Niklaas

DEELGEMEENTE:
Sint-Niklaas

PLAATS:
Grote Markt 1

TOPONIEM:
Papendries, Kerckendries, markt

COÖRDINATEN (LAMBERT '72):
Noord: 206163,867100 m
Oost: 133970,186000 m
Zuid: 206077,195700 m
West: 133877,128300 m

KADASTRALE GEGEVENS:
Sint-Niklaas, Afdeling 1, Sectie E, percelen 406H, 406K, 415/2A, 416/2D, 417/2A, 420/2B, 423A, 423/2F, 424/2B, 425E, 425F

Kadasterplan: zie § 2.2.1.1

TOPOGRAFISCHE LIGGING:

Zie § 2.2.1.2

BEGINDATUM:

7 augustus 2017

EINDDATUM:

27 september 2017

RELEVANTE TERMEN UIT DE INVENTARIS ONROEREND ERFGOED

Typologie: driesen, marktplaatsen, stadhuizen

Datering: late middeleeuwen (13de-15de eeuw), nieuwe tijd (16de-18de eeuw), nieuwste tijd (19de-21ste eeuw)

Stijlen: neogotiek

Culturen: niet van toepassing

Materiaal: niet van toepassing

Soort: niet van toepassing

Gebeurtenis: bureauonderzoek

VERSTOORDE ZONES

Binnen het projectgebied zijn meerdere verstoorde zones aanwezig. De zuidwestelijke vleugel van het bestaande stadhuis werd reeds geheel onderkelderd. Ook in het oostelijke deel is een kelder aanwezig.

Hoewel enkele andere zones ook mogelijk onderkelderd zijn, zijn hiervan geen duidelijke plannen beschikbaar.

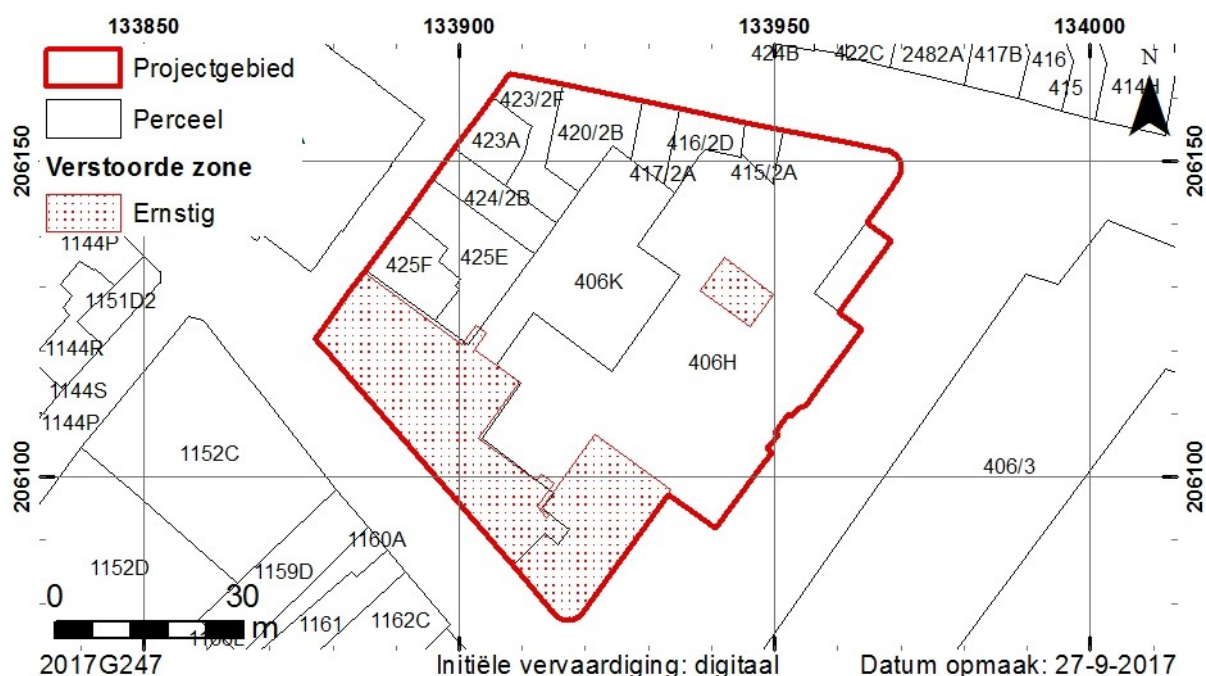

Fig. 1. Overzicht van de reeds verstoorte zones binnen het projectgebied.

1.3. ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Onder het stadhuis zelf werd nog geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het marktplein werd in de loop van 2004 wel onderzocht. De resultaten hiervan zullen besproken worden in §2.2.3.

1.4. OMSCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSOPDRACHT

1.4.1. Vraagstelling

De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 4749,26 m², hierbij zal meer dan 1000 m² verstoord worden.

Artikel 5.4.1 van het decreet van 12 juli 2013 betreffende het onroerend erfgoed, gewijzigd bij het decreet van 4 april 2014 stelt dat het bij *aanvragen waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen volledig gelegen zijn buiten archeologische zones, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones* verplicht is om een bekrachtigde archeologienota zoals vermeld in artikel 5.4.8 van datzelfde decreet toe te voegen aan een stedenbouwkundige vergunning met ingreep in de bodem.

In het kader van het bureauonderzoek:

- Wordt het plangebied afgebakend en beschreven;
- Worden reeds verstoorde en reeds onderzochte zones in kaart gebracht;
- Worden de gekende aardkundige en ecologische kenmerken geïnventariseerd;
- Worden de gekende archeologische en historische waarden en indicatoren geïnventariseerd en ingeschat;
- Wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor een stedenbouwkundige vergunning of verkavelingvergunning wordt aangevraagd, de uitvoeringswijze van deze werken en de potentiële impact ervan op het bodemarchief.

Om de eventuele archeologische waarde van het onderzochte gebied in te schatten, wordt informatie verzameld over minstens volgende aspecten, op basis van alle relevante bronnen:

- De bewoningsgeschiedenis;
- De landschapshistoriek;
- De topografie;
- De geologie;
- Het bodemgebruik;

- De vegetatie;
- De aanwezige erfgoedwaarden;
- De historische ingrepen.

Tijdens het bureauonderzoek zal getracht worden om een antwoord te bieden op volgende onderzoeksvragen:

- Wat zijn de gekende landschappelijke en aardkundige gegevens?
- Wat is het historisch landgebruik? Welke invloed kan dit hebben gehad op de bewaring van eventueel archeologisch erfgoed?
- Zijn er gekende archeologische waarden aanwezig binnen of in de omgeving van het projectgebied?
- Wat is de kans dat archeologische sites aanwezig zijn binnen het projectgebied?
- Indien archeologisch erfgoed verwacht wordt:
 - o Hoe kan zich dit manifesteren?
 - o Zijn er indicaties voor de diepte waarop het archeologisch erfgoed zich kan bevinden?
- Wat is de impact van de geplande werken op eventueel archeologisch erfgoed? Welke maatregelen dienen dienaangaande genomen te worden?

De resultaten van de analyses worden op plannen weergegeven. De resultaten van deze studies moeten toelaten een gemotiveerd advies te formuleren of er al dan niet verder archeologisch vooronderzoek moet uitgevoerd worden, inclusief de methodiek daarvoor.

1.4.2. Randvoorwaarden

Voor het bureauonderzoek werden geen randvoorwaarden voorzien.

1.4.3. Geplande werken en bodemingrepen

Met het oog op een betere dienstverlening en een reorganisatie van de administratieve dienst wil het stadsbestuur van Sint-Niklaas de noordoostelijke vleugel van het huidige stadhuis verbouwen. De bestaande vleugel zal afgebroken worden en vervangen worden door een nieuwe vleugel met een totale oppervlakte van 1061,36 m². De overige delen van het projectgebied zullen niet geroerd worden.

Onder de nieuwe vleugel zal een kelder aangelegd worden waarin onder andere ruimte wordt voorzien voor een fietsenstalling (fig. 3) en enkele technische ruimtes. De bovenliggende verdiepingen zullen ingericht worden om verschillende administratieve diensten te huisvesten.

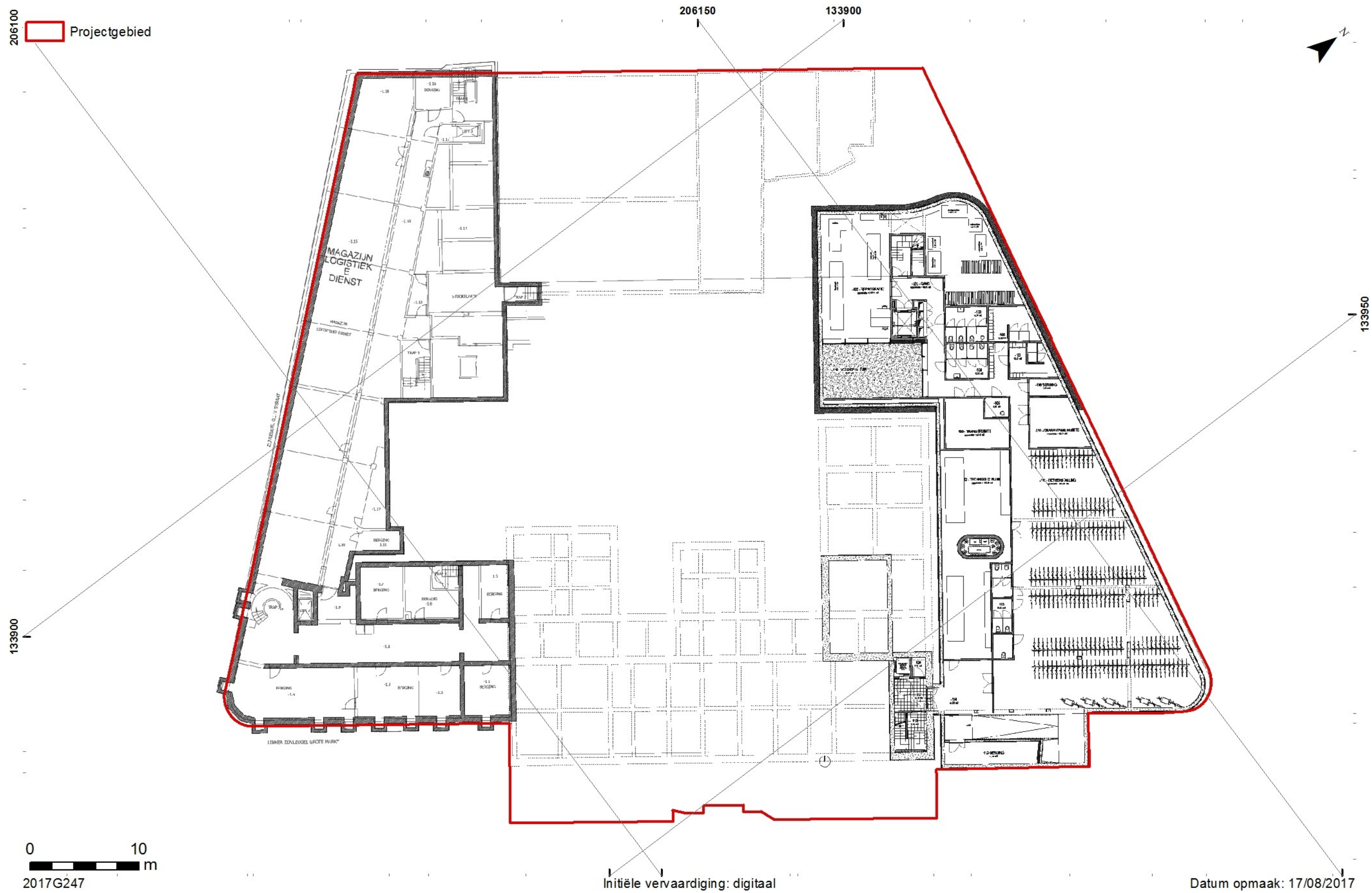

Fig. 3. Ontwerp van niveau -1 (Robbrecht en Daem architecten).

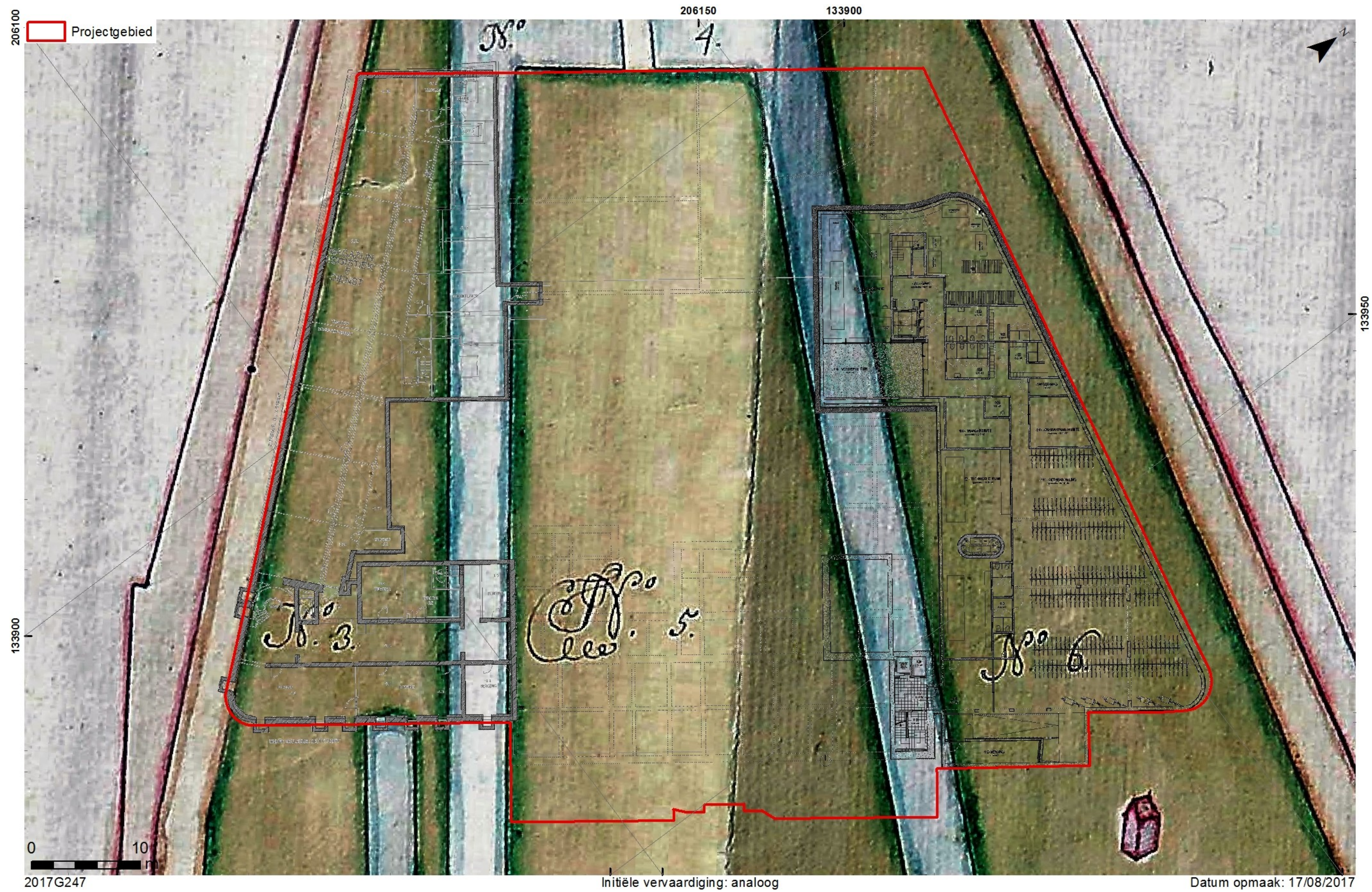

Fig. 4. Ontwerp van de kelderverdieping op de kaart van J. De Bruyn (stadsarchief Sint-Niklaas).

1.5. WERKWIJZE EN ONDERZOEKSSTRATEGIE

Voor het bureauonderzoek werd informatie verzameld aangaande de historische, landschappelijke en archeologische kennis van de ruime omgeving van het projectgebied. Voor de historische data werden verschillende literatuurbronnen geraadpleegd. Aangaande het ontstaan van Sint-Niklaas en de geschiedenis van de Grote Markt werd reeds enig historisch onderzoek uitgevoerd. De historiek werd reeds in verscheidene werken omschreven. In het kader van het huidige onderzoek werd hoofdzakelijk gebruik gemaakt van de uitgave “De Grote Markt van Sint-Niklaas: handel en wandel van een gastvrij plein”, opgesteld door Piet Van Bouchaute en Patty De Meester van het stadsarchief van Sint-Niklaas.

Daarnaast werden verschillende historische kaarten gebruikt. Deze werden verkregen via de Web Map Service (WMS) voor ArcGIS van het Agentschap voor Geografische Informatie Vlaanderen (AGIV), de “Erfgoedbank Waasland”¹ en het portaal “Cartesius”², een samenwerking tussen het Nationaal Geografisch Instituut, de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief en het Koninklijk Museum van Midden-Afrika. De verkregen kaarten werden indien nodig bewerkt, georeferereerd en gebruikt als laag in een GIS-omgeving. Ook de landschappelijke achtergrond van het projectgebied werd in GIS onderzocht. Hierbij werd gebruik gemaakt van gegevens die bekomen werden via de Web Map Service en de downloadcatalogus van het AGIV³. De archeologische gegevens werden hoofdzakelijk bekomen via de cel Beheer van Erfpunt. Daarnaast werden de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) en de desbetreffende onderzoeksrapporten geraadpleegd.

Op basis van de verkregen gegevens werd een inschatting gemaakt van het potentieel op kennisvermeerdering en de al dan niet te nemen maatregelen die hier het gevolg van zijn.

In de loop van dit onderzoek diende niet afgeweken te worden van de Code Goede Praktijk en werden geen externe specialisten geraadpleegd. Wetenschappelijk advies werd verkregen bij de cel Beheer van Erfpunt.

Dit rapport schets het algemene kader van het onderzoek en bevat de neerslag van de onderzoeksresultaten. Een kopie ervan wordt in digitale vorm aangeleverd aan de stad Sint-Niklaas, het agentschap Onroerend Erfgoed en Erfpunt – cel Beheer.

¹ <http://www.waaserfgoed.be>

² www.cartesius.be

³ <https://download.agiv.be/Catalogus>

2. ASSESSMENTRAPPORT

2.1. BESCHRIJVING EN MOTIVERING VAN METHODEN

Voor het assessment van het projectgebied werden de bepalingen in hoofdstukken 7 en 12 van de Code Goede Praktijk gevolgd. In eerste instantie werd het projectgebied afgebakend en beschreven. Dit gebeurde in ArcGIS door middel van de digitale kadasterplannen, de bodembedekkingkaart en de inventaris van het landschappelijk en bouwkundig erfgoed. De aardkundige en ecologische kenmerken werden geïnventariseerd aan de hand van geologische en bodemkundige kaarten. Gekende archeologische en historische waarden en indicatoren werden geïnventariseerd aan de hand van gegevens van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI), de inventaris van het bouwkundig erfgoed en een literatuurstudie. Aan de hand van historische kaarten en luchtfoto's werd de recentere geschiedenis onderzocht. Op basis hiervan kon worden vastgesteld dat het gaat om een zone met lage densiteit aan bebouwing in het verleden.

Niet-gegeorefereerde beelden werden gegeorefereerd op basis van herkenningspunten. Vrijwel steeds werd hierbij gebruik gemaakt van een eerstegraads polynomiale vergelijking. Voor de visualisatie van de verschillende kaartlagen werd steeds rekening gehouden met de gebruiksschaal en de resolutie van de desbetreffende kaartlaag.

Bij al deze onderzoeken werd rekening gehouden met gegevens die betrekking hadden op het projectgebied, alsook de onmiddellijke tot nabije omgeving.

2.2. ASSESSMENT VAN HET ONDERZOCHE GEBIED

2.2.1. Situering van het projectgebied

2.2.1.1. Algemene situering

Het projectgebied is gelegen op de Grote Markt van Sint-Niklaas en is kadastraal gekend als Sint-Niklaas, Afdeling 1, Sectie E, percelen 406H, 406K, 415/2A, 416/2D, 417/2A, 420/2B, 423A, 423/2F, 424/2B, 425E, 425F (fig. 5).

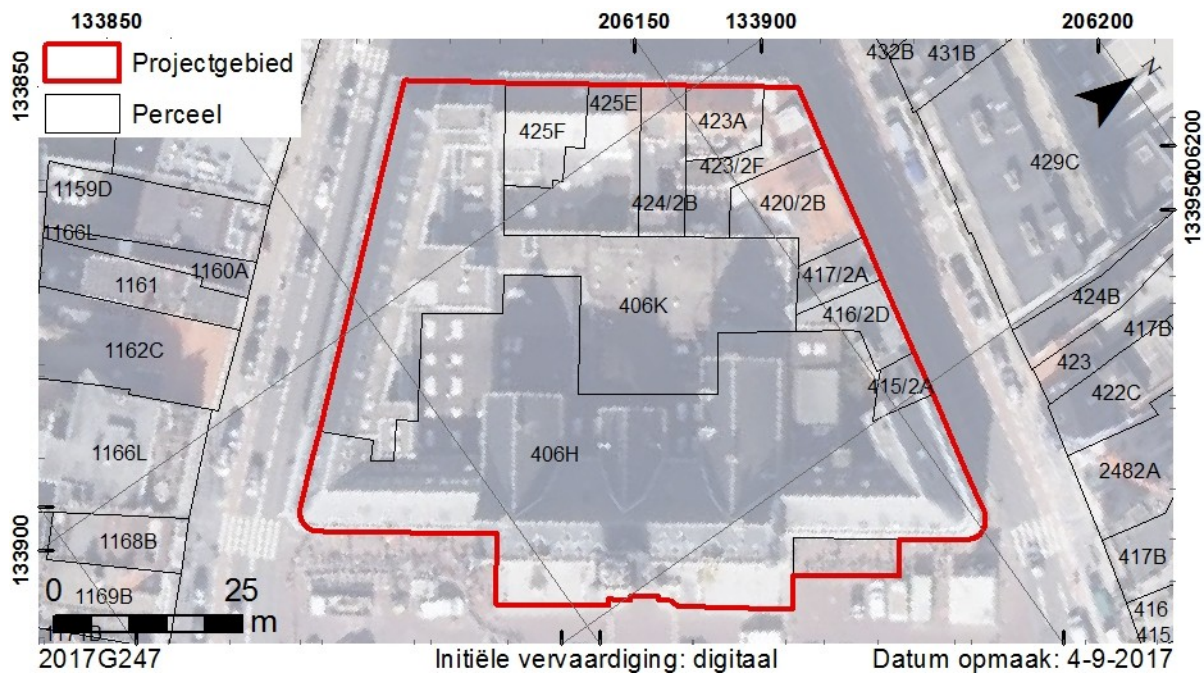

Fig. 5. Situering op het kadaster (GDI-Vlaanderen 2017).

Op de bodembedekkingkaart wordt vrijwel het gehele projectgebied omschreven als “gebouwen”. Daarnaast zijn enkele zones “overig afgedekt” (fig. 6).

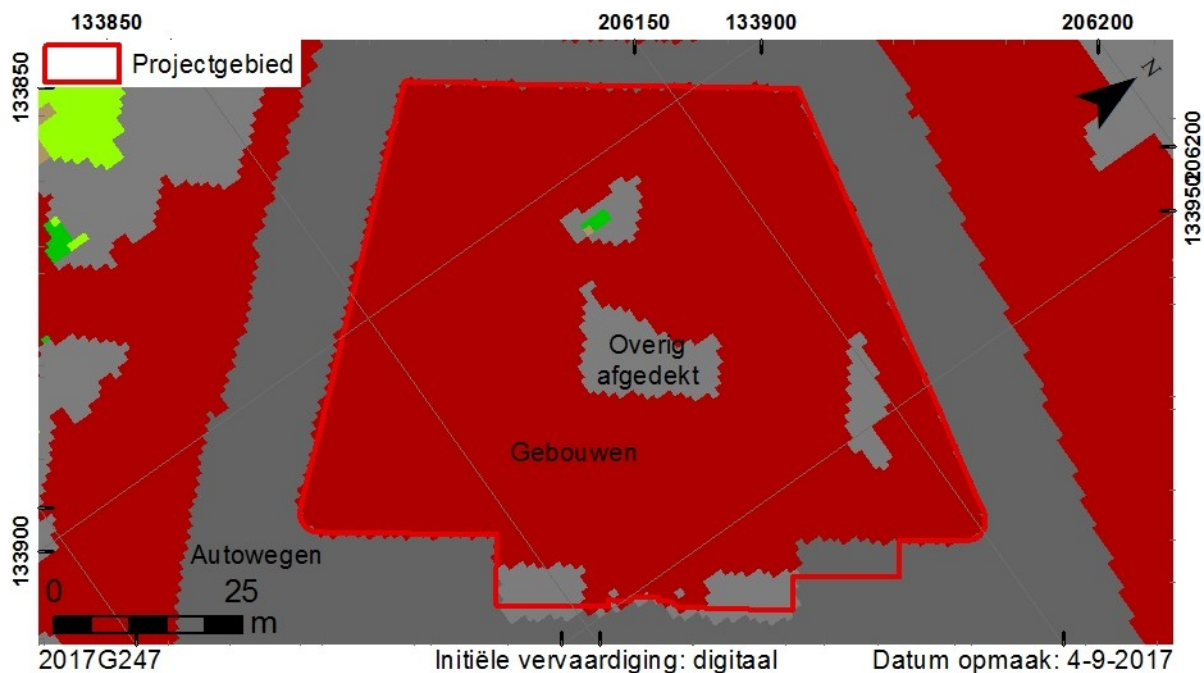

Fig. 6. Situering op de bodembedekkingkaart (AGIV WMS).

2.2.1.2. Topografische en hydrografische situering

Op de topografische kaart is te zien dat het projectgebied zich bevindt aan de rand van een lokale opduiking. Omwille van de aanwezigheid van gebouwen is het niet mogelijk om met zekerheid uitspraken te doen aangaande het reliëf binnen het projectgebied. Er kan wel gesteld worden dat de gemiddelde hoogte $\pm 19,28$ m TAW bedraagt. Aangezien het gehele

projectgebied gekenmerkt wordt door bebouwing, is het opstellen van een terreinprofiel zinloos.

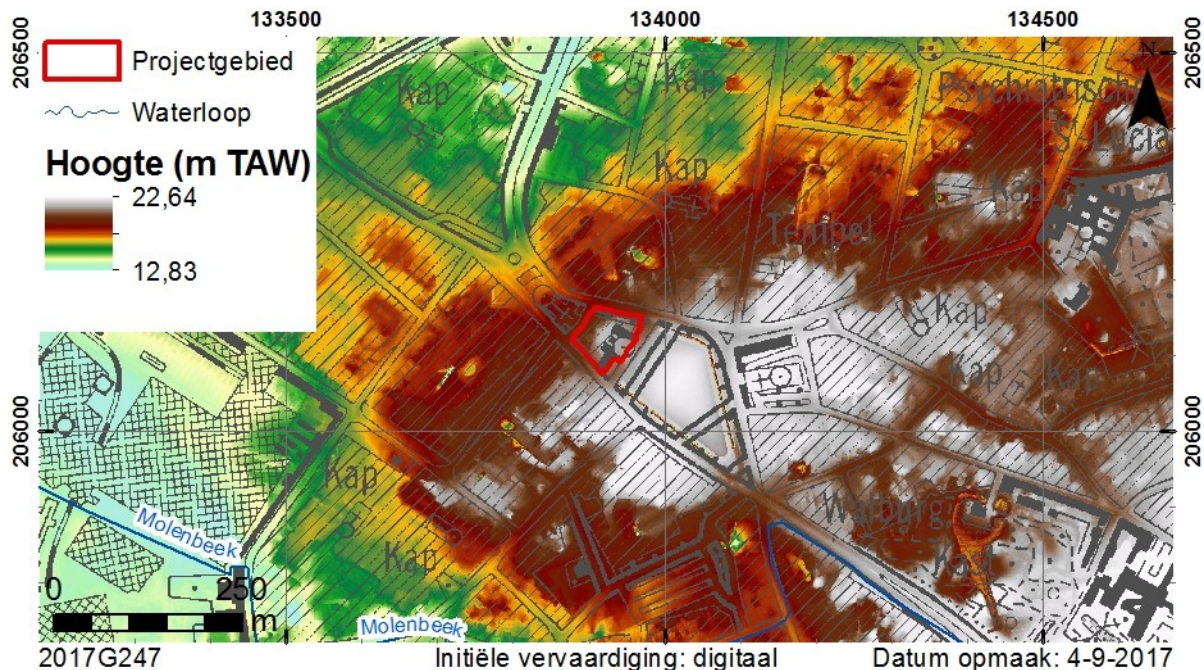

Fig. 7. Situering op de topografische kaart, het DHM en de VHA (AGIV WMS; GDI-Vlaanderen 2016).

Op de Vlaamse Hydrografische Atlas valt het gebied binnen het Bekken van de Gentse Kanalen, in de zone van de Moervaart van de monding van de Overloopbeek (excl.) tot de monding van de Oostvaart (incl.).

2.2.1.3. Geologische en bodemkundige situering

De Tertiaire bodem onder het projectgebied wordt gerekend tot de formatie van Kattendijk (Vroeg-Pliocene, ca. 5 miljoen jaar geleden), herkenbaar als groengrijs tot grijs fijn zand dat glauconiethoudend en plaatselijk kleihoudend is⁴.

⁴ Vectoriële versie van de Tertiaire geologische kaart, MVG-EWBL-ANRE (GIS-Vlaanderen).

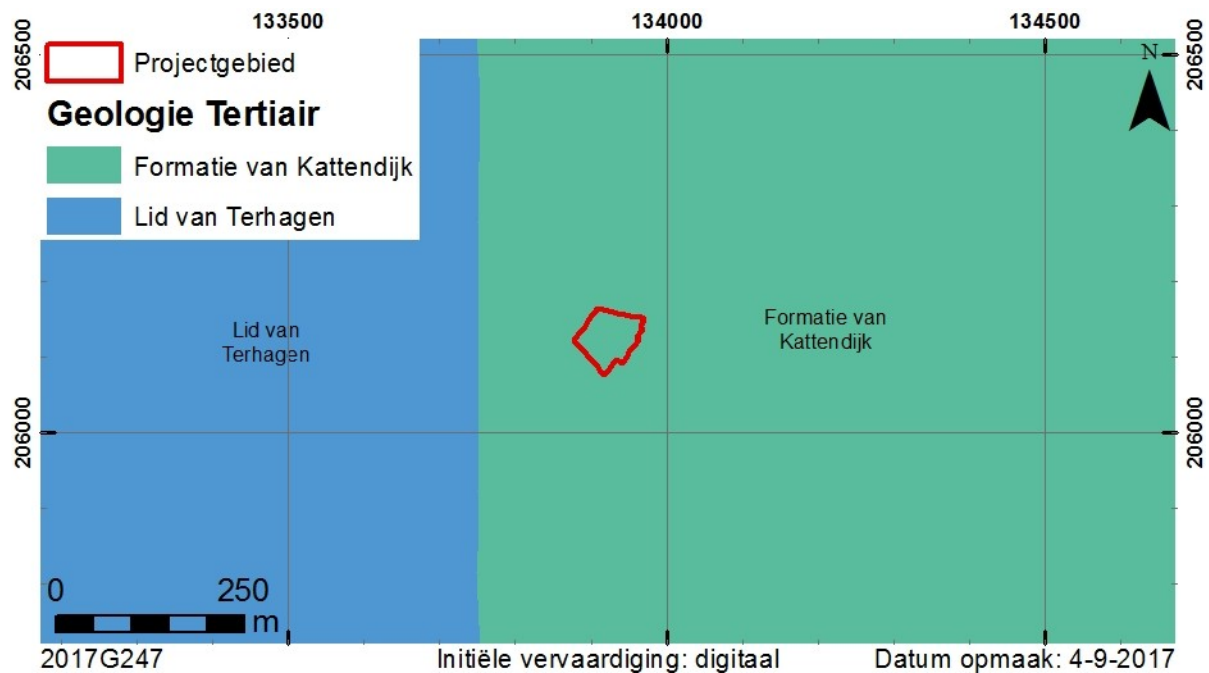

Fig. 8. Situering op de geologische kaart van het Tertiair (GDI-Vlaanderen 2002).

In het Quartair vinden er afzettingen plaats van sedimenten die door afspoeling of door massabeweging onder normale of periglaciale omstandigheden langs zwakke hellingen verplaatst zijn of nog in verplaatsing zijn. Ter hoogte van het projectgebied zou het hoofdzakelijk gaan om zandige facies (fig. 9: H).⁵

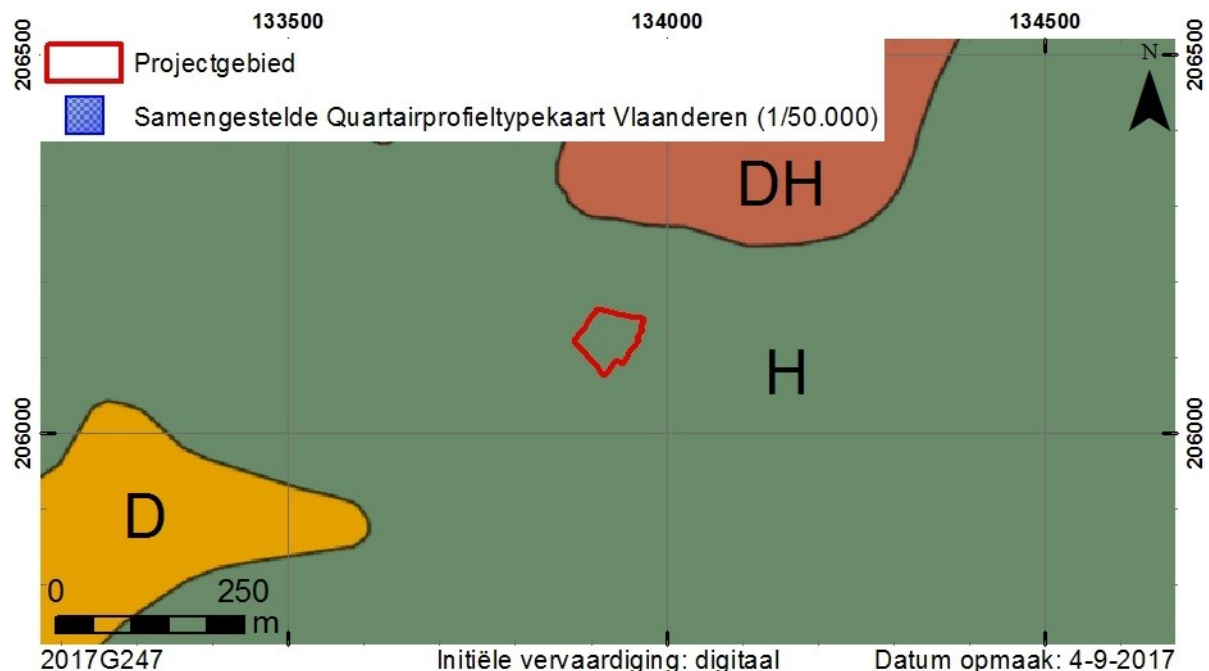

Fig. 9. Situering op de profieltypekaart van het Quartair (AGIV WMS).

⁵ Jacobs et al.2010, 18.

Op de bodemkaart wordt zowel het projectgebied als de erg ruime omgeving omschreven als antropogeen. Ook de potentiële bodemerosiekaart biedt geen informatie aangaande het projectgebied.

2.2.1.4. Bodemkundige waarnemingen

In het kader van het bureauonderzoek werd geen bodemkundig onderzoek uitgevoerd. Tijdens de opgraving van de Grote Markt in 2004 kon echter vastgesteld worden dat de marktplaats verscheidene fasen van afgravingen en ophogingen gekend heeft. De afgraving van de markt kan ook verbonden worden met een beschrijving uit de kroniek van 1773, die vermeldde: “*De cruyne der merct was soo hoog dat men, staende aen den hoeck der peperstraete en cockelbeke de voorste huysingen van den bieshul synde van een stagie niet leeger konde beschouwen dan tot de onderste dack pannen*”⁶. Aangezien dit in de 19de en 20ste eeuw niet langer het geval was, is het duidelijk dat het marktplein zelf afgegraven werd. Wanneer dit precies gebeurde is niet gekend.

2.2.2. Historische beschrijving

Sint-Niklaas ontstond vermoedelijk omstreeks 1200 op een open plaats in het *Koningsforeest* en maakte aanvankelijk deel uit van de parochie Waasmunster. De eerste vermelding dateert uit 1217, wanneer Goswinus, bisschop van Doornik, de Sint-Nicolaasparochie opricht. In 1219 schenkt Johanna van Constantinopel, gravin van Vlaanderen, zes bunders (± 8 ha) *wastine* aan *Sancti Nicolai in Bosco*. Deze gronden – de *Papenakkers* of *Priesteragie*-gronden – liggen naast de kerk, langs de huidige Ankerstraat.⁷

Op 23 augustus 1248 schonk broeder Willem van Boudelo, in naam van gravin Margaretha van Constantinopel, acht hectare braakliggende grond aan de parochie. Deze gronden lagen ten westen van de parochiekerk en zijn bijna dubbel zo groot als het huidige marktplein. Het ging om een kale, bultvormige zandvlakte vanaf de Kokkelbeek in het zuiden tot aan de Dalstraat in het noorden. In de overdrachtsakte werd gestipuleerd dat het volledige plein voor altijd onbebouwd moest blijven, zodat de hele dorpsgemeenschap er gebruik van kon maken. De gronden van deze schenking stonden bekend onder de naam *Papendries* of *Kerckendries*.⁸ Rondom het plein werden aanvankelijk verscheidene hofsteden gebouwd. In de 16de en 17de eeuw maakten deze geleidelijk aan plaats voor winkels, werk- en herstellingshuizen. Door de ligging op de kruising van de wegen Hulst – Dendermonde en Antwerpen – Gent werden ook

⁶ Van Vlierberghe 1935, 120-124.

⁷ Van Bouchaute & De Meester 2006, 5-6.

⁸ Van Bouchaute & De Meester 2006, 9.

herbergen, afspanningen en logementen opgericht. Zo stonden er op het *Beverse* deel van de markt vier etablissementen in 1602. Daarnaast stonden er nog 15 los verspreide hofsteden.⁹ Op basis van de figuratieve kaart uit het kaartboek van de hertog van Arenberg (fig. 10) – de oudste gekende weergave van Sint-Niklaas – kunnen we stellen dat er op de markt drie grote waterpartijen aanwezig waren. De meest opvallende hiervan zijn twee langwerpige en netjes afgebakende stroken, die bijna in dezelfde as liggen, parallel met de afpaling van *de plaetse* in het verlengde van de *Nieustraete*. Een derde waterplas, een drenkplaats voor paarden, is een grillig rond oppervlak in de zuidoostelijke hoek van *de plaetse* (niet op onderstaande figuur). Op deze open ruimte bevond zich ook een waterput en een hoge wip. Centraal van het plein is het gebouw te zien waarin de vierschaar vergaderde. Dit gebouw werd in 1518 opgericht in hout en in 1529 met schaliën bedekt¹⁰. Ten noorden hiervan lag een groene driehoek met bomen. Deze grasvlakte wordt doorsneden door een centrale dreef.

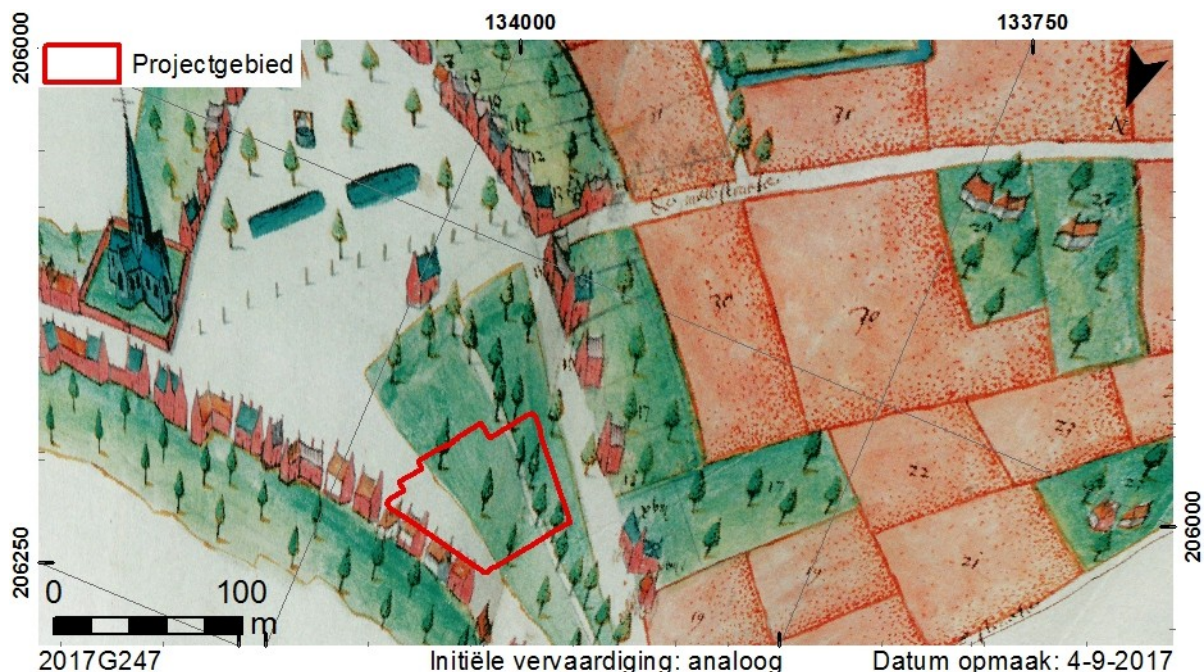

Fig. 10. Situering (bij benadering) op de figuratieve perceelkaart van Sint-Niklaas uit het kaartboek van de hertog van Arenberg, (1602).

In 1624 had de parochie dermate veel schulden dat de pastoor toestemming vroeg om een deel van het plein te verkopen. Hoewel de verkoop goedgekeurd werd door Filips IV en de Gentse bisschop Antoon Triest, duurde het nog tot 1639 vooraleer de verkoop effectief rond was. Op de kaart van Sanderus (fig. 11) is te zien dat de verkochte grond tegen 1641-1644 reeds voor

⁹ Van Bouchaute & De Meester 2006, 12.

¹⁰ Van Der Gucht 2000, 77-100.

de helft volgebouwd was. In dezelfde periode werden aan de dries de cipierage en het parochiehuis gebouwd¹¹.

Fig. 11. Situering (bij benadering) op de figuratieve kaart van Sanderus (1641-1644).

Op 25 mei 1690 werd een groot deel van de dorpskern verwoest door een hevige brand. Hierbij werd de toren van de Sint-Nicolaaskerk vernield en brandden de huizen ten westen van de dries en in de Nieuwstraat volledig af. Na deze brand werd de omgeving van de markt stilaan heropgebouwd. Aan de noordoostkant werd de Patersdreef (nu Collegestraat) aangelegd.¹²

Het zuidelijke deel van de *Kerckendries* bood plaats aan de wekelijkse markt. In het noordelijke deel lag een bijna volledig omwalde groene zone die gebruikt werd om het linnen te bleken (fig. 12). Deze wal werd aangelegd in 1736¹³. Links en rechts van de wal bevonden zich graasweiden. De walgrachten leverden was- en bluswater en deden vermoedelijk ook dienst als drenkplaatsen voor vee en paarden.¹⁴

¹¹ Van Bouchaute & De Meester 2006, 12.

¹² Van Bouchaute & De Meester 2006, 12-13.

¹³ Stadsarchief Sint-Niklaas, dossier 232.

¹⁴ Van Bouchaute & De Meester 2006, 13.

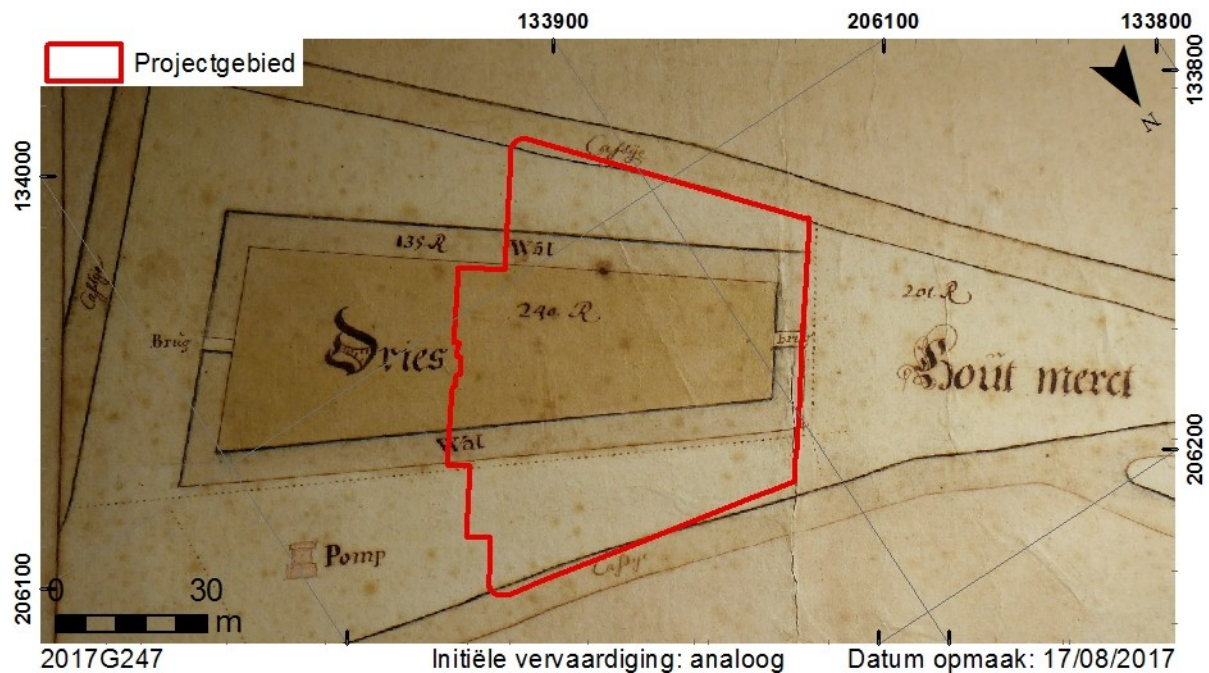

Fig. 12. Situering op de kaart van P. Stijnen, 1739 (collectie KOKW).

De functie van verschillende zones wordt vermeld op de kaart van J.F.B. Manderscheidt (1743, fig. 13). Ter hoogte van de oostelijke hoek van het projectgebied staan “*de drij pompen ofte steenputten*” vermeld. Het centrale deel wordt omschreven als “*de bleekerij nu de wallen*”, hierbij gaat het om de wallen die kort voordien aangelegd waren.

Het bekken dat aan de zuidelijke zijde van het projectgebied wordt weergegeven, staat vermeld als “*de wateringe voor peerden*”.

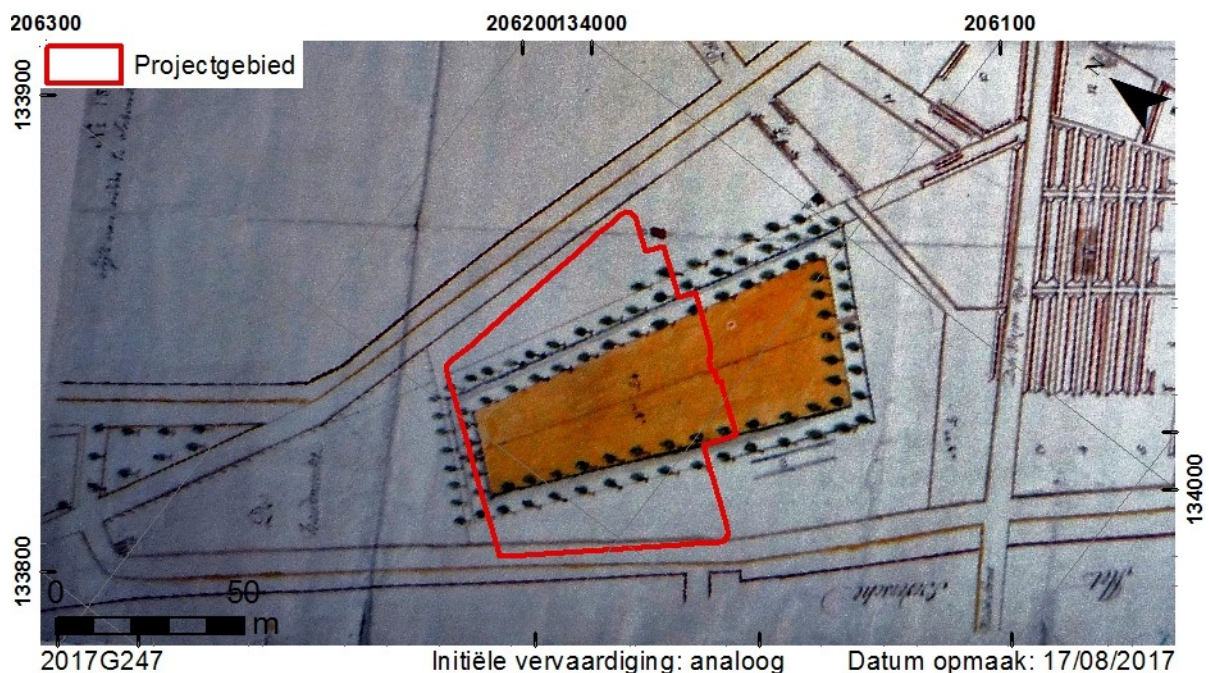

Fig. 13. Situering op de kaart van JFB Manderscheidt, 1743 (collectie KOKW)¹⁵.

¹⁵ <http://www.waaserfgoed.be/erfgoed/24513-de-markt-en-het-centrum-van-sint-niklaas>.

Net als op de kaart van Manderschaidt, is ook op de kaart van J. De Bruyn (1765) de aanwezigheid van de wallen en het drinkbekken voor paarden duidelijk zichtbaar. De pompen oosten van het projectgebied wordt eveneens duidelijk afgebeeld.

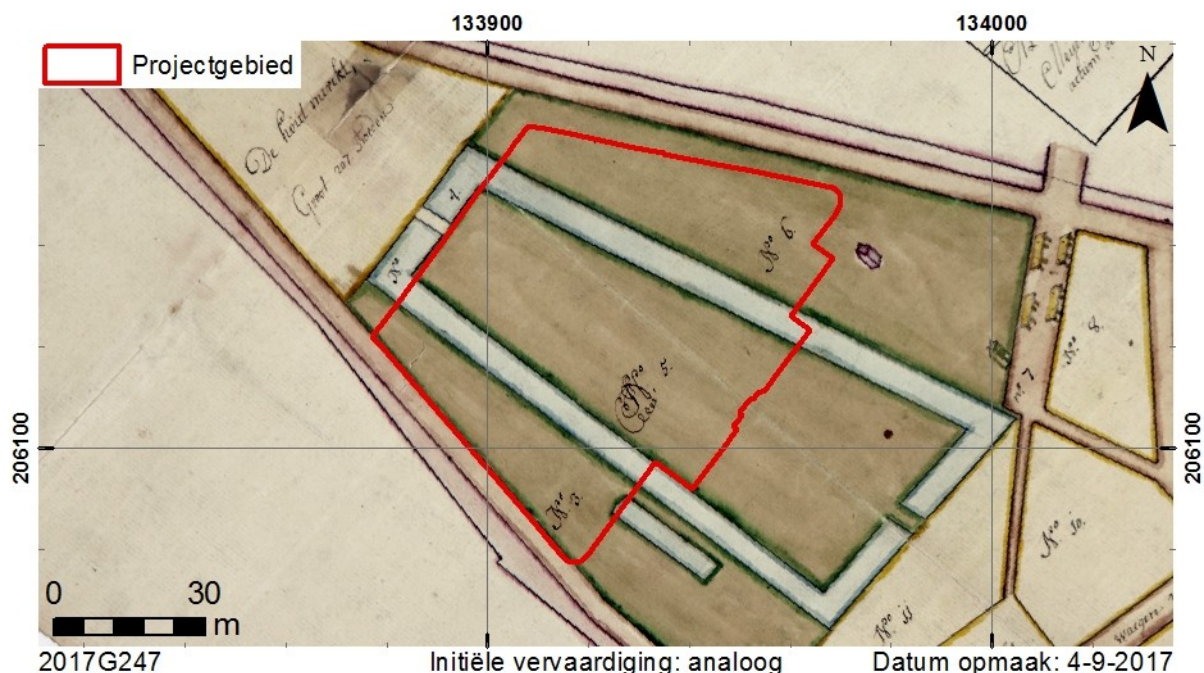

Fig. 14. Situering op de kaart van J. De Bruyn, 1765 (stadsarchief Sint-Niklaas).

Tot ± 1840 bleef het stratenpatroon uit het midden van de 17de eeuw behouden. Daarna werd de dries echter doorsneden door de oprichting van het stadhuis. Dit werd in 1841 in gebruik genomen door de administratieve diensten. In hetzelfde jaar werd begonnen met de oprichting van de kerk Onze-Lieve-Vrouw van Bijstand der Christenen. Deze kerk was eind 1844 en de toren werd in de tweede helft van de 19de eeuw afgewerkt.¹⁶

Op 26 februari 1874 brandde het eerste – neoclassicistische – stadhuis volledig af. Het nieuwe stadhuis werd tussen 1876 en 1878 opgericht¹⁷. In de periode 1954-1955 en in het begin van de jaren '60 werd het stadhuis geflankeerd door bijkomende gebouwen die extra administratieve diensten moesten huisvesten. Ter hoogte van de Onze-Lieve-Vrouwstraat werd het stadhuis in de periode 1992-1994 nog verder uitgebreid en in 2002 werd de pastorie in de Sint-Jozefstraat met deze laatste vleugel verbonden.¹⁸

2.2.3. Archeologisch kader

In het kader van het Margarethaplan (ondergrondse parking) werd de Grote Markt in 2004 tijdens de graafwerken grotendeels onderzocht door de Archeologische Dienst Waasland (heden Erfpunt).

¹⁶ Van Bouchaute & De Meester 2006, 15.

¹⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Stadhuis Sint-Niklaas [online].

¹⁸ Van Bouchaute & De Meester 2006, 18.

Tijdens dit onderzoek kon vastgesteld worden dat de voorheen zo kenmerkende opduiking van de markt genivelleerd was in de vroegmoderne periode. Geen enkel van de (dateerbare) aangetroffen sporen bleek ouder te zijn dan de 17de eeuw. De belangrijkste sporen die werden aangesneden waren de gedempte grachten rondom het bleekhof. Deze werden vóór 1840 (bouw van het stadhuis) gevuld met afval (bouwpuin, slachtafval, oester- en mosselschelpen, keramiek, glas, ...). Alle aangetroffen munten en kleipijpen wezen op een datering in de 18de eeuw.

Ter hoogte van de zuidelijke zijvleugel van het stadhuis werd in de profielwand een drenkpoel aangesneden. Het gaat hierbij om de oostelijke uitloper van de historisch gekende “*wateringhe van (de) peerden*” die onder andere op de kaarten van Sanderus en Manderschaidt te zien is. Het archeologisch onderzoek toont aan dat de drenkpoel in een eerste fase onbeschoeid was, later werd een houten beschoeiing aangebracht.

De enige constructie die werd aangetroffen was een overwelfde rioleringscollector in baksteen (fig. 15). Vermoedelijk dateerde deze uit de 19de eeuw. De collector werd aangetroffen in de directe nabijheid van de plaats waar in 1743 op het plan van Manderschaidt “*vijf commen of roosters waer door het water van de merct [...]*” staan weergegeven. Wellicht werd de overwelfde collector aangelegd op de plek die voorheen reeds voor de afwatering van de markt diende.

Fig. 15. Foto van de 19de-eeuwse rioleringscollector.

2.2.4. Datering en interpretatie van het onderzochte gebied

Het projectgebied maakte sinds 1248 deel uit van de dries van Sint-Niklaas. Omwille van de aanvankelijke vereiste dat de dries nooit bebouwd zou worden, bleef het projectgebied gedurende zeer lange tijd onaangeroerd. 17de-eeuwse kaarten wijzen er duidelijk op dat er binnen het projectgebied geen bebouwing aanwezig was. Op de kaart van Sanderus is wel een drenkplaats zichtbaar langs de zuidwestzijde.

In 1736 werd een brede wal aangelegd waarvan de loop grotendeels het huidige projectgebied doorsnijdt. Deze wal bleef hoogstens 100 jaar in gebruik aangezien het eerste stadhuis in 1840 opgericht werd. Het is zeer waarschijnlijk dat de wal naar aanleiding hiervan gedempt, dan wel overwelfd werd. Een deel hiervan werd reeds aangesneden tijdens het archeologisch onderzoek van de markt in 2004.

Tijdens het archeologisch onderzoek van de markt kon worden vastgesteld dat de markt meerdere fasen van nivellering en aanvulling heeft ondergaan. Een grootschalige en ingrijpende nivellering kan vermoedelijk in de vroegmoderne tijd geplaatst worden. Dit betekent dat eventueel oudere ondiepe sporen reeds geheel vernield zijn.

2.2.5. Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed

De stipulering in de schenkingsakte van 1248 dat het marktplein niet bebouwd mocht worden, heeft er voor gezorgd dat er gedurende meerdere eeuwen geen bebouwing aanwezig was op het marktplein. De eerste bebouwing dateert dan ook pas uit de 16de eeuw, deze valt echter buiten het huidige projectgebied. Historische kaarten wijzen er verder op dat het projectgebied in de 17de eeuw ingenomen werd door een groenzone. De wallen die in 1736 werden aangelegd zullen zich wel deels binnen het projectgebied en de te verstoren zone bevinden.

De nivellering van de markt in de vroegmoderne tijd betekent dat mogelijk aanwezige oudere sporen geheel verdwenen zijn. Net als bij het archeologisch onderzoek van de markt kan dan ook verwacht worden dat eventuele archeologische sporen steeds in verband gebracht kunnen worden met structuren die op historische kaarten zichtbaar zijn. Bij de huidige werken zullen dus enkel de wallen aangesneden worden.

2.2.6. Impact van de werken

De geplande werken zullen enkel doorgaan ter hoogte van de noordoostelijke vleugel van het bestaande stadhuis. De totale oppervlakte die hierbij verstoord zal worden bedraagt 1061,36 m².

Op basis van het bureauonderzoek kan gesteld worden dat er binnen de te verstoren zone vrijwel geen archeologisch erfgoed te verwachten is. Enkel een deel van de voormalige 18de-eeuwse wallen zal aangesneden worden (fig. 4, fig. 16).

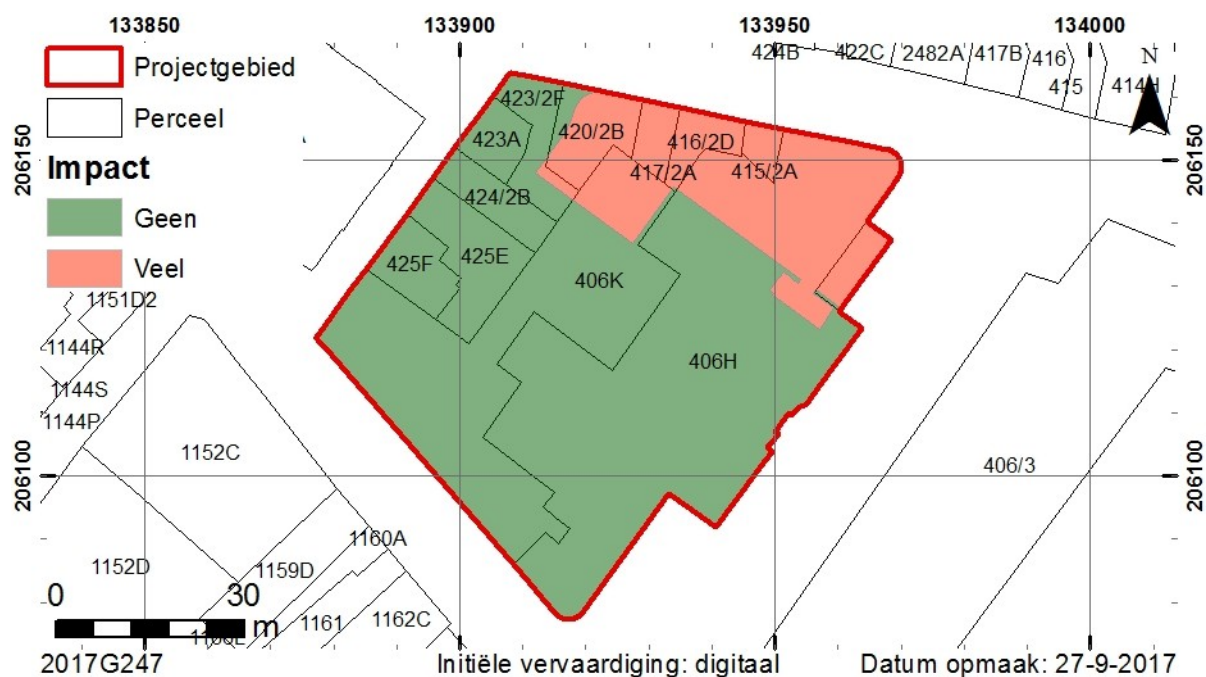

Fig. 16. Impactbepaling van de werken.

3. SAMENVATTING

Het bestuur van Sint-Niklaas wenst de infrastructuur van het bestaande stadhuis deels aan te passen. Hierbij zal de bestaande noordoostelijke vleugel afgebroken worden en vervangen worden door een nieuwbouw met kelder. De totale oppervlakte die hierbij verstoord zal worden bedraagt 1061,36 m².

Het projectgebied wordt vrijwel geheel ingenomen door gebouwen, omwille hiervan is er geen informatie beschikbaar aangaande het bodemtype. Op basis van de Quartairgeologische kaart kan vermoed worden dat het gaat om een zandbodem.

Het projectgebied bevindt zich op het marktplein van Sint-Niklaas. Dit plein werd in 1248 aan de parochie Sint-Niklaas geschonken. In de schenkingsakte werd gesteld dat deze dries onbebouwd moest blijven opdat de hele gemeenschap er gebruik van kon maken. Hoewel verscheidene delen van de oorspronkelijke oppervlakte wel bebouwd werden, bleef de zone van het projectgebied steeds onbebouwd. Op basis van historische kaarten kan gesteld worden dat de zone van het stadhuis evolueerde van een groene zone met bomen (17de eeuw) naar een vlakte waar linnen gebleekt werd (18de eeuw). In 1736 werd deze laatste begrensd door een brede wal. Links en rechts hiervan bleef het plein dienst doen als graasweide. De wal werd ten laatste in 1840 gedempt, aangezien het eerste stadhuis toen op deze plaats gebouwd werd. Dit gebouw brandde af in 1874 en werd vervangen door een nieuw stadhuis dat tussen 1876 en 1878 werd opgericht. Latere toevoegingen werden gebouwd in de periode 1954-1955, het begin van de jaren '60, de periode 1992-1994 en 2002. De zone waar de werkzaamheden zullen plaatsvinden behoort tot de aanbouw uit de jaren '50-'60.

Op basis van het bureauonderzoek kan gesteld worden dat de te verstoren zone steeds onbebouwd is gebleven. Enkel een deel van de 18de-eeuwse wal zal aangesneden worden bij de werkzaamheden. Aangezien de datum van aanleg gekend is op basis van historische bronnen en deze ten laatste in 1840 werd gedempt, zal verder onderzoek hiervan geen nuttige kenniswinst opleveren. In het kader van de huidige werkzaamheden wordt dan ook geen verder onderzoek aangeraden.

4. BIBLIOGRAFIE

4.1. GERAADPLEEGDE LITERATUUR

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2016: *Stadhuis Sint-Niklaas* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/14981> (geraadpleegd op 4 september 2017).

JACOBS P., POLFLIET T., DE CEUKELAIRE M. ET.AL. 2010: *Toelichting bij de geologische kaart van België, Vlaams gewest: kaartblad (15) Antwerpen, Gent.*

VAN BOUCHAUTE P. & DE MEESTER P. 2006: *De Grote Markt van Sint-Niklaas: handel en wandel van een gastvrij plein*, Antwerpen.

VAN DER GUCHT A. 2000: Van parochie naar stad. In: Van Bouchaute P. (red.), *Stad in de Tijd: acht historische studies over Sint-Niklaas, Belsele, Nieuwkerken en Sinaai*, Sint-Niklaas, pp. 77-100.

VAN VLIERBERGHE J. 1935: Onze opgravingen op de Groote Markt te St. Niklaas in verband met de oude Hooge Vierschaar van Waasland, in: *Annalen van den Oudheidkundigen Kring van het Land van Waas* 47, pp. 120-124.

4.2. CARTOGRAFISCHE EN ICONOGRAFISCHE BRONNEN

GDI-VLAANDEREN 2002: *Vectoriële versie van de Tertiaire geologische kaart* [shapefile], MVG-EWBL-ANRE (GIS-Vlaanderen).

GDI-VLAANDEREN 2016: *DHMV-II, DTM raster 1 m.*

GDI-VLAANDEREN 2017a: *GRB Administratieve percelen.*

GDI-VLAANDEREN 2017b: *Centrale Archeologische Inventaris (CAI)* [shapefile].

5. BIJLAGEN

- Lijst van plannen, kaarten en plattegronden
- Privacy-fiche
- Programma van maatregelen